

UDK: 329.1 (497.5) »1927/1928«
929 Radić, St. »1927/1928«
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 15. 2. 1996.

Politika Hrvatske pučke stranke u vrijeme atentata na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS (1927.–1928. godine)

ZLATKO MATIJEVIĆ

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Na osnovi literature i dostupnih izvora, u prvom redu suvremenog tiska, u radu je rekonstruirano držanje vodstva HPS-a u svezi sa zbivanjima oko atentata na Stjepana Radića i zastupnike HSS-a u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS. Posebna je pozornost posvećena ulasku Stjepana Barića, predsjednika HPS-a, u vladu Antona Korošca, te reakcijama koje je taj korak izazvao. Nestanak je HPS-a s hrvatske političke pozornice usko povezan s potporom koju je dio njezinih čelnih ljudi pružio ovoj krajnje nepopularnoj vladi.

Hrvatska pučka stranka (HPS) bila je relativno mala, ali ne i beznačajna politička organizacija koja je djelovala u Hrvatskoj, te Bosni i Hercegovini u parlamentarnom razdoblju nekadašnje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Od suvremenika, a i kasnije hrvatske (i bivše jugoslavenske) historiografije i publicistike, najčešće je označavana kao »klerikalna« ili »popovska« stranka. (Popularni je naziv za članstvo i pristaše HPS-a bio – »pučkaši« ili kako su se sami voljeli nazivati »pučani«.) Međutim, ne ulazeći podrobnije u to što je *klerikalizam* i je li ga uopće bilo u djelovanju hrvatskih političkih stranaka, recimo ovdje da se u slučaju HPS-a radilo o stranci koja je svoj program temeljila na *kršćanskim načelima*.¹ Svoje je ishodište ova stranka imala u Hrvatskom katoličkom pokretu (HKP), nastalom početkom XX. st. pod neposrednim utjecajem krčkog biskupa Antuna Mahnića, te je zapravo predstavljala njegovu »političku granu«.²

¹ Vidi: *Što je Hrvatska pučka stranka i što ona hoće. Program i uređenje stranke*, Zagreb, 1919.; *Što je Hrvatska pučka stranka i što ona hoće? Načela i program stranke. Poruka hrvatskom narodu pred izbore 11. rujna 1927.*, Zagreb, 1927. (Opširnije o nastanku i djelovanju HPS-a vidi: Zlatko Matijević, *Hrvatska pučka stranka 1919.–1929. godine*, sv. I.–II., Zagreb, 1993., obranjena doktorska disertacija).

² Pojava HKP-a nije osamljen slučaj u povijesti Katoličke crkve. Katolički je pokret nastao u Njemačkoj potkraj prve polovice XIX. stoljeća. Njegova je osnovna zadaća bila obraniti Katoličku crkvu od progona državne vlasti i napadaja liberalnog novinstva. Iz Njemačke se Katolički pokret širio u zemlje bivše Habsburške Monarhije/Austro-Ugarske

Uspjesi i neuspjesi ove stranke mogu se u znatnoj mjeri sagledavati kroz njezin odnos spram Stjepana Radića i njegove Hrvatske seljačke stranke (HSS). Naime, u svom se desetogodišnjem postojanju (1919.–1929.) stranka, odnosno njezino vodstvo, oštro suprotstavljala njegovoj politici. Vrhunac ovog suprotstavljanja zbio se 1928. god. i to u svezi s događajima oko atentata na Stjepana Radića i četvoricu ostalih narodnih zastupnika HSS-a – Pavla Radića, Đuru Basaričeka, Ivana Pernara i Ivana Grandu.

Cilj je ovog članka da na temelju sačuvanih i dostupnih izvora (u prvom redu građanskog tiska) prikaže političko djelovanje čelnništva HPS-a prije atentata u Narodnoj skupštini, u trenutku izvršenja atentata i neposredno nakon njega, te poslije smrti S. Radića.

HPS prije atentata u beogradskoj Skupštini

Na parlamentarnim izborima održanima 11. rujna 1927. god. HPS je dobio oko 35.000 glasačkih kuglica. No, to je, zbog odredaba tada važećeg izbornog zakona, bilo dovoljno za osvajanje samo jednoga zastupničkog mandata – Stjepana Barića, predsjednika stranke.³ Njegovim ulaskom u Narodnu skupštinu stvoreni su uvjeti za ponovni osnutak zajedničkoga parlamentarnoga kluba Slovenske ljudske stranke (SLS) i HPS-a pod starim imenom – Jugoslavenski klub (JK). Za jednog od potpredsjednika kluba izabran je i S. Barić.⁴

Monarhije (Austriju, Češku, Sloveniju, Hrvatsku i dr.). Katoličke su pokrete imali i drugi europski narodi (Francuzi, Belgijanci, Talijani i dr.). Iako je svim tim pokretima bila zajednička obrana prava Katoličke crkve i širenje kršćanskog svjetonazora na sva područja javnog života, oni nisu imali jedinstvenu organizacijsku formu, t. j. svaki je od njih razvijao one ustrojbene oblike koji su najbolje odgovarali sredini u kojoj su djelovali. Karakteristično je za sve katoličke pokrete da su nastajali »odozdo«, t. j. od samih vjernika, a nisu bili poticani od crkvene hijerarhije, t. j. »odozgo«, kao što je to bio slučaj s nastankom Katoličke akcije u drugom desetljeću XX. stoljeća. (Opširnije o ishodištima i nastanku Katoličkog pokreta u hrvatskim zemljama vidi: Jure Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994.)

³ Stjepan Barić rodio se u Zemunu, 16. travnja 1889., a umro u Zagrebu, 20. travnja 1945. godine. Osnovnu školu i realnu gimnaziju pohađao je u Zemunu, gdje je 1907. god. maturirao. Filozofiju i pravo studirao je u Zagrebu i Freiburgu (Švicarska). Nakon smrti Petra Rogulje (1920.) izabran je za predsjednika HPS-a. Bio je poslanik u Ustavotvornoj i Zakonodavnoj skupštini Kraljevine SHS (1920.–1922.). Nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra prestaje njegov aktivni politički rad. U razdoblju od 1937. do 1941. god. bio je član uprave Hipotekarne banke i direktor Privilegirane agrarne banke. Neko je vrijeme bio predsjednik Zadružne sveze u Zagrebu. (Podaci preuzeti iz: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925*, Odbor za izdanje knjige »Zaslužni i znameniti Hrvati 925–1925.«, Zagreb, 1925., 19; *Hrvatski biografski leksikon*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983., sv. 1, 468–469.)

⁴ Konstituiranje Jugoslavenskoga kluba, *Narodna Politika* /dalje: NP/, (Zagreb), 10/1927., br.79, 2. U razdoblju od 1919. do 1923. god. JK su sačinjavali SLS i HPS, te Bunjevačko-šokačka stranka. Budući da su im ishodišta bili katolički pokreti, a socijalno-politički programi, utemeljeni na kršćanskim načelima, gotovo identični, ove su stranke obično nazivane »posestrimskima«.

Dva mjeseca prije spomenutih izbora, dne 10. srpnja 1927. god., na Bledu je postignut i pismeno potvrđen sporazum između Velimira Velje Vukićevića, predstavnika jedne od frakcija srbijanske Radikalne stranke i Antona Korošca. Tim je dogovorom nazvanim »Bledskim sporazumom« ili »Paktom prijateljstva«, utvrđena suglasnost obiju stranaka da se nakon provedbe rujanskih parlamentarnih izbora radikalna vlada proširi članovima SLS-a. Korošec je prihvatio radni program radikalne vlade jer je u njemu, navodno, vidio mogućnost ostvarenja nekih bitnih ciljeva svoje stranke. Naime, naglasak je stavljen na donošenje zakona o oblasnoj samoupravi, kojim su trebale biti osigurane veće nadležnosti i djelokrug rada oblasti i to, u prvom redu, glede raspolaganja financijskim sredstvima. Iako je vodstvo SLS-a ranije tražilo i zakonodavne ovlasti za oblasti, bilo je očito da se ono sada zadovoljavalo nižim stupnjem njihove samostalnosti. Također je očekivalo da bi novom administrativnom podjelom ondašnje države, Slovenija mogla postati jedna oblast, a ne više dvije. Upravo je to bio glavni argument kojim se Korošec branio od prigovora svojih glasača da je SLS izdao svoj autonomistički program i kapitulirao pred Beogradom.⁵

Na temelju ovog sporazum JK je dobio svog predstavnika u vladi V. Vukićevića.⁶ Na taj se način dogodilo da je HPS posredno sudjelovao u podjeli vlasti. Ulazak JK u vladu izazvao je u tadašnjoj političkoj javnosti glasinu da će on biti raspušten, te da će zastupnici SLS-a, pa dosljedno tome i »pučkaš« S. Barić, »jednostavno ući kao članovi u radikalni klub«. No, iako je posrijedi bila relativno bliska suradnja ovih dviju političkih grupacija, nije se uopće pomišljalo na utrnuće JK.⁷ To je bilo i razumljivo, jer se nije išlo za tim da se od članova JK naprave Vukićevićevi radikali, nego samo da ih se što više udalji od HSS-a, tada najjače oporbene stranke.

Kada se dva mjeseca nakon rujanskih parlamentarnih izbora dogodio, za mnoge iznenađujući, preokret na hrvatskoj političkoj pozornici, t. j. osnutak Seljačko-demokratske koalicije (SDK)⁸, kojoj su na čelu stajali S. Radić i vođa

⁵ Branislav Gligorijević, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)*, Institut za savremenu istoriju, Narodna knjiga, Beograd, 1979., 234.

⁶ Izuzmemo li kratkotrajnu vladu Ljube Davidovića (od 27. srpnja do 6. studenoga 1924.) SLS se stalno nalazio u oporbi od 26. ožujka 1921. do 1. veljače 1927. godine. Kada je HSS istupio iz vlade Nikole Uzunovića (od 24. prosinca 1926. do 1. veljače 1927.) njegove je resore djelomično preuzeo SLS. U ovu novu Uzunovićevu vladu (od 1. veljače do 17. travnja 1927.) Korošec nije ušao osobno. Tada se nije tražilo od vodstva SLS-a, da prije ulaska u vladu, odustane od svojih autonomističkih zahtjeva za revizijom Vidovdanskog ustava. U prvoj Vukićevićovoj vladi (od 17. travnja 1927. do 23. veljače 1928.) nema predstavnika SLS-a. Njegov predstavnik Andrej Gosar ušao je u ovu vladu na temelju »Bledskog sporazuma«, 21. rujna 1927. god., kao ministar socijalne politike. (Jere Jareb, *Polja stoljeća hrvatske politike. Povodom Mačekove autobiografije*, Knjižnica Hrvatske revije, Buenos Aires, 1960., 28; B. Gligorijević, n.dj., 216, 224 i 230; Josip Horvath, U zajedničkoj državi. Pregled političkih događaja od 1918. do 1929., u: *Obzor spomen-knjiga 1860–1935*, »Tipografija« d.d., Zagreb, 1936., 116–117.)

⁷ B. Gligorijević, n. dj., 248–249.

⁸ O nastanku i djelovanju SDK-a do uvođenja diktature vidi opširnije: Ljubo Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja*,

Samostalne demokratske stranke (SDS) Svetozar Pribičević, dvojica dojučeraš-

njih političkih protivnika, nije trebalo dugo čekati na reakciju »pučkaškog« novinstva. Za Radić-Pribičevićevu koaliciju ustvrđeno je da »ima sva obilježja jednog konkubinata ili prilježništva«. ⁹ Radićev je koalicijski položaj ocijenjen kao nepovoljan u odnosu na Pribičevićev, koga se držalo »zloduhom« za hrvatski narod i njegove interese. ¹⁰ S obzirom na to da su u SDK-u obje stranke bile ravnopravne, »pučkaši« su to shvatili, odnosno prezentirali svojoj čitateljskoj javnosti kao da »63 Radićeva zastupnika jednako vrijede, koliko i 23 Pribičevićeva«. ¹¹ Iz ove je konstatacije slijedio posve logičan, ali i nadasve podrugljiv zaključak da je »Pribičević 'bolja polovica' jer njegov jedan poslanik vrijedi za 3 radićevca, a prema tome on sam vrijedi za 3 Radića«. ¹²

Osnutak SDK-a, vodstvo HPS-a je dočekalo kao povoljan trenutak za potpunu afirmaciju svoga socijalno-političkog programa. Drugim riječima, HPS nije imao namjeru poduprijeti politiku SDK-a. ¹³

Mogućnost lakšeg ostvarenja svog programa »pučkaši« su vidjeli i u nastavku suradnje sa SLS-om, preko kojeg su se i sami nalazili »pri vladi«. ¹⁴ Naime, u obnovljenoj Vukićevićevoj vladi (od 23. veljače do 27. srpnja 1928.), A. Korošec, predsjednik SLS-a i JK, zauzimao je važno mjesto ministra unutarnjih poslova. ¹⁵

SDK je na čelu sa svojim prvacima ušao u oštru borbu, podjednako i u narodu i u beogradskoj Skupštini, protiv Vukićevićeve vlade, razotkrivajući njezino pristrano djelovanje u rješavanju najvitalnijih problema gospodarstva, neprincipijelnosti u vanjskoj i nasilja u unutarnjoj politici. ¹⁶

Uzajamne optužbe i napadi stranačkih prvaka, te brojni novinski napisi nabijeni mržnjom i neprikrivenim prijetnjama, zaoštrili su političke prilike u

Prva knjiga, *Od 1928. do 1939.*, Liber, Zagreb, 1974., 17–48; Hrvoje Matković, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1972., 214–242; Bogdan Krizman, *Korespondencija Stjepana Radića 1919–1928.*, 2, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., 113–119.

⁹ Jedan politički konkubinat, NP, 10/1927., br. 93, 1.

¹⁰ *Pertinax*, »Societas leonina«, NP, 11/1928., br. 9, 1–2.

¹¹ Jedan politički konkubinat, NP, 10/1927., br. 93, 1.

¹² Isto.

¹³ Dr. J. Š. /Janko Šimrak/, *Banijski nacionalizam i rupaški republikanizam*, NP, 11/1928., br. 10, 1.

¹⁴ Zajednički sastanak HPS, NP, 11/1928., br. 58, 2.

¹⁵ J. Jareb, n.dj., 28. Glede Korošćevog preuzimanja ministarstva unutarnjih poslova zanimljiva je opaska crnogorskog političara Sekule Drljevića: »Bolje poznavaoce srbijanskih metoda ovo je jako zabrinulo. Znalo se iz iskustva, da Srbijanci ovo ministarstvo daju nesrbijancu, kad god se spremaju na iznimno teška nasilja i zločine.« S. Drljević, *Balkanski sukobi 1905.–1941.*, /reprint/, Harmica press, Zagreb, 1990., 149. Slično razmišljanje vidi kod: Slava Žic, Povodom 50-godišnjice atentata na Stjepana Radića, *Hrvatska revija*, kulturno književni tromjesečnik /dalje: HR/, München–Barcelona, 28/1978., sv. 2 (110), 324.

¹⁶ Franjo Tuđman, Enciklopedijski prikaz povijesti SFRJ, u: *Izabrana djela Franje Tuđmana*, sv. 1., Nakladni zavod MH, Zagreb, 1990., 225; J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Drugi dio, August Cesarcc, Zagreb, 1989., 334–338.

Kraljevini SHS do te mjere da se već sasvim otvoreno govorilo i pisalo o mogućnosti da S. Radić padne kao žrtva planiranog atentata.¹⁷ Zanimljivo je da je sam S. Radić preko svojeg novinstva, još ujesen 1927. god. objavio da se na njega priprema atentat. Za potvrjepu svoje tvrdnje objavio je pismo, datirano u Mostaru 27. rujna 1927. god., a potpisano inicijalima »Dr. A. C.«, u kojem mu se otvoreno prijetilo ubojstvom.¹⁸ On je kao idejne začetnike svoje moguće fizičke likvidacije označio katoličke svećenike i to poglavito one koji su se nalazili u redovima SLS-a i HPS-a.¹⁹

Za ovo prijeteeće pismo, koje svojim sadržajem i uporabom nekih riječi znatno odskaače od uobičajenih normi uljudna komuniciranja, teško je, ako ne i nemoguće, utvrditi autentičnost. No, bez obzira na to, ono vcoma dobro odražava svu težinu tadašnjih političkih sukobljavanja.

Sama činjenica da na dan atentata, 20. lipnja 1928. god., *nitko*²⁰ od članova JK nije bio prisutan na skupštinskoj sjednici, bila je dobar povod da već suvremenici, a kasnije i neki publicisti i historičari izraze sumnju da je barem najuži vrh SLS-a, a preko njega možda i netko iz vodstva HPS-a, bio na neki način upoznat s odlukom da se na S. Radića i poslanike HSS-a izvede atentat.²¹

¹⁷ O pisanju tadašnjeg novinstva (»Narodni Val«, »Jedinstvo«, »Hrvatski List« i dr.), te komentarima i savjetima političara (Pavle Radić, S. Drljević, Dušan Ivetić i dr.), a u svezi nagovještaja da bi S. Radić mogao biti ubijen, vidi: Zvonimir Kulundžić, *Atentat na Stjepana Radića*, Stvarnost, Zagreb, 1967., posebno str. 206, 230, 232–233, 294–297, 300–305, 328–331; Ivan Mužić, *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda – Zagreb, Ljubljana, 1987., 234–239; Svetozar Pribičević, *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990., 48, bilj. 1; Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izvještaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921–1938*, Knjiga prva (1921–1930), Arhiv Jugoslavije – Beograd, Globus, Zagreb, 1986., 528; Viktor Novak, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., /pretisak/, Nova knjiga, Beograd 1986, 248–249.

¹⁸ S. Radić, *Radića treba ubiti, Narodni Val čovječnosti, pravice i slobode. Dnevnik Hrvatske seljačke stranke*, /dalje: NV/, (Zagreb), 1/1927., br. 65, 2.

¹⁹ »Ovaj zahtjev /t.j. 'da Radića treba ubiti'/ postavili su najprije naši emigranti, koji su se za vrijeme rata skupljali u Švicarskoj. U njihovo ime obrazložio je taj zahtjev jedan doktor bogoslovije, svećenik koji živi u Zagrebu. /.../ Za vrijeme ovih posljednjih parlamentarnih izbora /rujna 1927./ bio je u Zagrebu jedan gospodski objed, kojemu su prisustvovali sve sami svećenici, svi bez iznimke pristaše Slovenske ili Hrvatske pučke stranke. /.../ Mladi doktor teologije izreče /tu/ govor proti Seljačkoj stranci i proti Radiću i završi ga ovako: 'Mi moramo s Radićem obračunati onako, kako su Bugari sa Stambolijskim /t.j. ubiti ga/. To je jedini izlaz i jedini naš spas!' /.../ Takav duh vlada među vodama i prvacima i Slovenske i Hrvatske pučke stranke /.../«. Vraćajući se na samo pismo, Radić nastavlja: »Možda je taj dr. /misli na inicijale Dr. A. C./ bogoslovije i profesor u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu. /.../ Trebalo /je/ iznijeti pred hrvatsku i pred svu našu javnost ovaj mirisavi klerikalni cvijetak, da se vidi, kakvim plodom rada bledski sporazum Velje Vukićevića i dra Korošca, po kojem žandari i sveukupna državna vlast štite najpokvarenije fratre i popove /.../ od njihova stada, koje je tobože podivljalo. Pa što su radili svi ti svećenici 2 hiljade godina, ako je sav taj njihov rad mogao oboriti Radić u 20 godina!« (Isto).

²⁰ Ima indicija da se u Skupštini na dan atentata, ipak, zatekao barem jedan neidentificirani zastupnik SLS-a. (Vidi: S. Žic, n. dj., 324.)

²¹ Dinko Šuljak, Svjedočanstvo dra Ivana Pernara o atentatu u skupštini, HR, (München), 23/1973., sv. 1(89), 34. Prema svjedočanstvu Stanka Majcena, šefa kabineta i prav-

HPS nakon skupštinskog atentata do smrti S. Radića

Odjek skupštinskoga krvoprolića bio je velik, te je prešao granice tadašnje države.²²

Cjelokupna hrvatska javnost bila je užasnuta teškim zločinom Puniše Račića²³ učinjenim nad zastupnicima HSS-a.²⁴ Predsjedništvo HPS-a, odmah nakon atentata, odaslalo je Hrvatskom seljačkom klubu u Beogradu »tople sažalnice porodici pok. Pavla Radića i porodici dra Basaričeka«.²⁵

Dne 22. lipnja 1928. god. predsjedništvo HPS-a izrazilo je svoju sućut predsjedništvu HSS-a u Zagrebu sljedećim riječima:

»Duboko potreseni zločinom divljačkog šovinizma Puniše Račića i pridružujući se općoj osudi, kojom cijeli kulturni svijet žigoše nečuveni zločin, šaljemo Vam najdublje saučešće nad nedužnim žrtvama, koje su pale vršeci dužnost hrvatskih narodnih zastupnika i ujedno želimo ranjenim zastupnicima HSS da što prije potpuno ozdrave.«²⁶

Na sprovodu ubijenim narodnim zastupnicima predsjedništvo HPS-a zastupali su Stjepan Markulin, Petar Grgec, Josip Kratina i Blaško Štitić. U delegaciji »pučkaškog« novinstva bili su Mate J. Ujević i Pavao Grubišić.²⁷

Na lokalnoj su razini organizacije HPS-a također slale sažalnice organizacijama HSS-a.²⁸

Nakon sažalnice predsjedništva HPS-a, u novinstvu, ponajprije zagrebačkom dnevniku »Obzor«, pojavili su se napisi u kojima se izražavala nada da će nastati zaokret u dotadašnjoj političkoj orijentaciji stranke: »Poslije ovakve osude zločina Puniše Račića, mora se očekivati da će vodstvo i birači HPS bezodvlačno pozvati zastupnika g. Barića, da napusti dra Korošca i stane na liniju, NA KOJOJ SE DANAS NALAZE SVI PREDSTAVNICI HRVATA – NA LINIJI REVIZIJE USTAVA. Inače je ovo pisanje, 'Narodne politike', (t.j. glavnoga glasila HPS-a) obmana za njezine pristaše.«²⁹

nog savjetnika A. Korošca, vidljivo je da je predsjednik SLS-a »dan pre atentata primio ubicu – Punišu Račića«. (Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988*. Prva knjiga: Kraljevina Jugoslavija 1914–1941, Nolit, Beograd s.a., 175.) Majcenovo svjedočanstvo objavljeno je pod naslovom »Moji spomini na Antona Korošca« u reviji za kulturna i društvena pitanja »Most«, br. 29/30, Trst, 1971. Vidi također: S. Žic, n. dj., 323–324. O mogućoj, za sada nejasnoj ulozi A. Korošca u atentatu na S. Radića vidi: Z. Kulundžić, *Atentat ...*, 427, 594; I. Mužić, n. dj., 238.

²² Vidi: Nadežda Jovanović, Prilog proučavanju odjeka atentata u Narodnoj skupštini 20. juna 1928, *Časopis za suvremenu povijest*, (Zagreb), II./1970., br. 1, 61–75.

²³ O tome tko je bio P. Račić vidi: Z. Kulundžić, *Korupcija u Kraljevini Jugoslaviji*, Stvarnost, Zagreb, 1968., 401–548.

²⁴ Zanimljivo je da su iz Radikalne stranke u Sarajevu istupili brojni članovi Hrvati pod vodstvom odvjetnika Ivana Pavičića, koji je nekada bio istaknuti član HPS-a. Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, (pretisak), Školska knjiga, Zagreb, 1992., 392–393.)

²⁵ Saučešće HPS, NP, 11/1928., br. 72, 1.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Sažalnica, *Narodna Straža*, (Šibenik), 8/1928., br. 23, 2.

²⁹ Nav. prema: *Pertinax*, Program i taktika, NP, 11/1928., br. 74, 1.

Javni poziv da napusti suradnju sa SLS-om, vodstvo HPS-a je otklonilo tako što je izjavilo da ne želi prejudicirati odluku svoga Vrhovnog vijeća. (Sastanak je bio zakazan za 29. lipnja 1928. godine).³⁰ Ono je, također, pobijalo tvrdnju da se svi predstavnici Hrvata nalaze na »liniji revizije ustava«, držeći da se čak ni sama HSS, kao članica SDK-a »nije odrekla vidovdanskog ustava«. Sa svoje je, pak, strane »pučkaško« vodstvo pod promjenom centralističkoga Vidovdanskog ustava razumijevalo uspostavu »historijsko-političkih individualiteta s upravnom i zakonodavnom samostalnosti«, odnosno preustrojstvo tadašnje države na autonomističkom načelu.³¹

O tome kakvo će stajalište zauzeti Vrhovno vijeće HPS-a prema daljnjem ostanku S. Barića u JK, u javnosti je postojalo podvojeno mišljenje. Stoga je bila zanimljiva vijest da je splitski klub HPS-a, na sastanku održanom 26. lipnja 1928. god., odlučio da se »dalmatinskim delegatima za vijeće HPS /.../ naloži da traže istup narodnog zastupnika Barića iz kluba dr. Korošca. Glede njegovog daljnjeg držanja i konačnog opredjeljenja, odlučeno je da se dr (!) Bariću naloži stav čekanja«. ³² Navodno je među nazočnima vladalo »raspoloženje i želja, da se svi hrvatski elementi okupe u jedno«. ³³ Zanimljivo je da vijest o ovakvoj odluci splitskih članova HPS-a, »pučkaško« novinstvo nije donijelo, ali ju je S. Barić prilikom jednog intervjua demantirao.³⁴

Na sastanku Vrhovnog vijeća HPS-a, održanom u Zagrebu, suprotno ranijim običajima, vodstvo stranke nije dalo u javnost ni jedan usvojeni zaključak. Ovo je moglo upućivati samo na to da su u najvišem vodstvu postojala suprotstavljena gledišta o tome kojim smjerom mora poći politika HPS u novonastalim okolnostima. U intervjuu koji je dao neposredno nakon okončanja zasjedanja Vrhovnog vijeća, S. Barić je pokušao razjasniti zašto nisu objavljeni zaključci: »I druge /se/ naše stranke nalaze u stavu iščekivanja. Po mojem mišljenju situacija se nalazi u rukama g. Stjepana Radića, u čijem se klubu nalazi velika većina hrvatskih zastupnika, te je potrebno sačekati njegovo ozdravljenje, nakon kojeg će on morati zauzeti stav, ne samo prema posljednjim događajima, već postaviti i zahtjeve i odrediti taktiku, kako će do njihovog ispunjenja doći. Kad se to dogodi, situacija će biti jasna te će sve stranke prema tome morati zauzeti stanovište i stvarati zaključke.«³⁵

Nekoliko dana nakon što je završen sastanak Vrhovnog vijeća HPS-a, S. Barić je otputovao u Ljubljanu, najvjerojatnije na političke dogovore s čelnicima SLS-a.³⁶

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

³² Držanje P.S. u Dalmaciji, *Obzor*, (Zagreb), 69/1928., br. 172, 1.

³³ Isto.

³⁴ HPS u stavu očekivanja, *Novosti*, (Zagreb), 22/1928., br. 180, 32.

³⁵ NP, 11/1928., br. 77, 1.

³⁶ HPS u stavu očekivanja, *Novosti*, 22/1928., br. 180, 32.

S obzirom na to da je dio članstva HPS-a, pogotovo onog iz Dalmacije,³⁷ bio protivan daljnjem ostanku S. Barića u JK, oni koji su ga podupirali morali su krenuti u akciju davanja potpore njegovoj političkoj orijentaciji.³⁸

Nakon što je Vukičevićeva vlada 4. srpnja 1928. god. podnijela ostavku, uslijedile su konzultacije između kralja Aleksandra i političkih prvaka o sastavu nove vlade. Tako je 6. srpnja mandat za sastav vlade bio povjeren i ranjenom S. Radiću, koji ga je vratio. On je, naime, tražio izborni mandat za SDK, ili za jednu izvanstranačku vladu, odnosno, predložio je raspuštanje Narodne skupštine i raspisivanje novih izbora. U budućoj bi se skupštini razmatrale ustavne promjene »prema stečenom iskustvu i narodnim i državnim potrebama«.³⁹

Ovo neizvjesno političko stanje u kojem se nije moglo naći pogodnog mandatar za sastav novoga kabineta, moralo se brzo razriješiti ako se nije željelo produžavati život Vukičevićevoj vladi u ostavci. Rješenije je, naposljetku, pronađeno u formiranju vlade t. zv. »četvorne koalicije« – Radikali, JK (SLS i HPS), Jugoslavenska muslimanska organizacija i Demokrati – na čelu s A. Korošcem (27. srpnja 1928.).⁴⁰ Ulazak dvojice Hrvata u vladu – Grge Anđelinovića kao »ministra građevine« i S. Barića kao ministra »socijalne politike« – »očito je bio sračunat na to da se parira kampanji SDK o hegemonističkom položaju srpskih stranaka i da nova vlada bude fleksibilnija za eventualne sporazume s opozicijom«.⁴¹ Vodeći ljudi SLS-a smatrali su da »upravo sastav vlade, koja ima zadatak da povrati poverenje Hrvata u državu, predstavlja 'simbol jednakosti svih državitvornih naroda'«.⁴²

Novinstvo HPS-a pozdravilo je ulazak svog predsjednika u vladu sljedećim riječima: »/.../ to /je/ prva vlada, s kojom se mi hrvatski pučani možemo složiti i u koju možemo imati pouzdanje /.../. Zato je naš predsjednik Barić u tu vladu mogao ući kao ministar.«⁴³ Program Korošćeve vlade bio je za HPS, odnosno njegovo uže vodstvo, sasvim prihvatljiv, jer je »temeljna crta ove vlade u tome, da se duhovi smire i da se učine sve pripreme za buduću politiku sporazuma«.⁴⁴

Ono što je zapravo samo dio »pučkaša« držao pozitivnim, dapače čak i uspjehom svoje politike, njima nenaklonjeni dio hrvatske političke javnosti ocijenio je negativno. »Obrazovanje vlade dra Korošca smatra se donekle kao

³⁷ Držanje HPS u Dalmaciji, *Obzor*, 69/1928., br. 183, 1; /Stanko/ Banić, Političko raspoloženje u Dalmaciji, NP, 11/1928., br. 85, 2.

³⁸ Vidi izjave podrške u: Sastanak kot. org. HPS u Mostaru, *Narodna Svijest*, (Dubrovnik), 10/1928., br. 30, 2; Mostarski kotar za HPS, *Hrvatska Obrana*, (Osijek), 24/1928., br. 30, 2; Sastanak kot. organizacije HPS Mostar br. 2, *Narodna Sloboda*, (Mostar), 10/1928., br. 29, 1.

³⁹ B. Krizman, n. dj., 117; J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Drugi dio, 349; B. Gligorijević, n. dj., 259–261.

⁴⁰ Lj. Boban, n. dj., 20–21.

⁴¹ B. Gligorijević, n. dj., 261.

⁴² Isto.

⁴³ Prvi hrvatski pučanin ministar, *Seljačke Novine* /dalje: SN/, (Zagreb), 11/1928., br. 31, 1–2.

⁴⁴ Dr. Korošec sastavio vladu, NP, 11/1928., br. 91, 1.

provokacija i zbog toga što su u vladu ušla i dva Hrvata, koja su kod prošlih izbora predstavljali vrlo mali broj hrv. glasača, a sad možda i nikoga više. /.../ Ulaz tih Hrvata u vladu po mišljenju svih objektivnih političkih krugova ne može nipošto da pridonese sređivanju prilika i odnosa nego što više da raspiri još žešće nezadovoljstvo, pošto se ta dvojica Hrvata mogu da smatraju jedino kao provokacija prema svim ostalim predstavnicima hrvatskoga naroda.«⁴⁵ Ante Trumbić, koji je na izborima za Ustavotvornu skupštinu (1920.) pristao da bude nositelj i »pučkaške« liste, nazvao je Korošćevu vladu »prkosom protiv Hrvata«. Svoje su negodovanje iskazali i čelnici SDS-a.⁴⁶

Osuda postupka S. Barića od njegovih političkih protivnika bila je lako predvidljiva, ali ni znatan dio članstva HPS-a, što je bilo mnogo važnije, nije odobravao njegov korak. Protivnički je tisak bio pun vijesti u kojima se izražavalo nezadovoljstvo članstva s držanjem vodstva stranke i samog Barića. Štoviše, pristaše HPS-a iz Dubrovnika tražili su, navodno, da »vodstvo isključi g. Barića iz stranke zbog ovog njegovog postupka.«⁴⁷

Pouzdan znak da ni samo najviše vodstvo HPS-a nije imalo jedinstveno mišljenje o ulasku S. Barića u vladu bilo je i nezadovoljstvo P. Grgeca, jednog od idejnih vođa »pučkaša«. Navodno su se s njim slagali i »svi istaknutiji intelektualci u redovima H.P.S.«⁴⁸ Zbog okolnosti pod kojima je Barić postao ministar, P. Grgec je »najavio svoje istupanje iz stranke.«⁴⁹

U času teške državne i političke krize, uoči smrti vode većine hrvatskog naroda, S. Radića, zahtjev hrvatske političke javnosti, da se vodstvo HPS-a jasno odredi prema svom predsjedniku i njegovu ulasku u vladu, bio je sasvim logičan i opravdan.

HPS poslije smrti S. Radića

Kada je dne 8. kolovoza 1928. god. u Zagrebu, od posljedica zadobivene rane umro S. Radić, HPS je njegovu smrt popratio nekrolozima u svome tisku.⁵⁰ Ipak, najzanimljiviji i ujedno najprovokativniji nekrolog objavljen je u zagrebačkom »Katoličkom Listu«. U ovom podužem nekrologu punom pohvala i pokuda upućenih na račun Radićeve osobe i njegove socijalno-gospodarske i političke djelatnosti iznesena je i tvrdnja da je »Radić već od početka svojega javnoga rada odlučno ustaj/ao/ i protiv kršćanstva i protiv Crkve i protiv svećenstva.«⁵¹ Ovaj katolički tjednik nije bio glasilo HPS-a, ali su ipak vodeći ljudi stranke u njemu imali značajan utjecaj. Autorstvo rečenoga, inače, nepotpri-

⁴⁵ Ulaz dvojice Hrvata u vladu, *Novosti*, 22/1928., br. 207, 2.

⁴⁶ Ivo Petrinović, *Ante Trumbić. Politička shvaćanja i djelovanje*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1986., 287; H. Matković, n. dj., 225–226.

⁴⁷ Ogorčenje Dalmacije zbog ulaska Dr. Andelinovića i Barića u vladu, *Obzor*, 69/1928., br. 203, 5.

⁴⁸ Sve veće nezadovoljstvo protiv ministra Barića, *Obzor*, 69/1928., br. 204, 5.

⁴⁹ Rascjep u HPS, Hrvat, (Zagreb), 9/1928., br. 2570, 3.

⁵⁰ Vidi: † Stjepan Radić, SN, 11/1928., br. 32, 1; *Pertinax*, † Stjepan Radić, NP, 11/1928., br. 99, 1–2.

sanoga nekrologa pripisuje se svećeniku Stjepanu Bakšiću, tadašnjem uredniku »Katoličkog Lista«, i jednom od najuglednijih članova vodstva HPS-a. Sadržaj nekrologa dočekan je u redovima HSS-a s ogorčenjem i negodovanjem.⁵²

Radićeva smrt i daljnje ostajanje S. Barića u Koroščevoj vladi samo su pojačali nezadovoljstvo većine članova HPS-a. U tradicionalno »pučkaškoj« zapadnoj Hercegovini, na samom Širokom Brijegu, održana je polovicom kolovoza 1928. god. žalobna sjednica kojoj su osim pristaša HSS-a prisustvovali i članovi kotarske organizacije HPS-a. U suglasnosti s članstvom ove »pučkaške« organizacije, njezin predsjednik Šimun Buntić donio je rezoluciju u kojoj je izneseno neslaganje s Barićevom politikom.⁵³

Dramatičnost političke situacije očitovala se i u tome što su se čelnici SDK-a – Sv. Pribičević i ing. August Košutić – odlučili posjetiti zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera, koji se upravo tada nalazio na ljetnom odmoru u Brezovici, nastojeći od njega dobiti potporu za daljnje vođenje svoje politike. Prema Pribičevićevoj izjavi oni su s njim »razgovarali o velikim nacionalnim pitanjima, u kojima je potrebna solidarnost cjelokupnog naroda«. ⁵⁴ Iako se sam Pribičević nije želio detaljnije izjašnjavati o sadržaju razgovora, novinari su zaključili da se nadbiskup »na poziv Sv. Pribičevića, da podupre SDK u njejoj sadanjoj velikoj borbi, izjavio za to potpuno spremnim, naglašavajući pri tome, da je potrebno da cio narod bude danas jedinstven«. ⁵⁵ Ova je navodna Bauerova izjava trebala biti usmjerena protiv Koroščeve vlade i, naravno, S. Barića. Novine koje su stale na stranu SDK-a donijele su vijest, da su se protiv Korošća »odlučno izjavili« sarajevski nadbiskup Ivan Ev. Šarić, senjski biskup Josip Marušić i »ostali naš visoki kler«. ⁵⁶ Vodstvo HPS-a, očito uznemireno ovim vijestima, stupilo je preko svoga glavnog tajnika, grkokatoličkog svećenika Janka Šimraka, u vezu s nadbiskupom Bauerom, te je odmah uslijedio demanti u kojem je rečeno da »ono, što je Pribičević izjavio o svom sastanku s /Bauerom/, nikako ne odgovara istini«. ⁵⁷ No, i taj demanti je opet demantirao, navodno, sam A. Bauer. ⁵⁸ Dodatno objašnjenje, zapravo više jedan novi demanti, o razgovoru s Bauerom i njegovoj izjavi, dao je sam Sv. Pribičević rekavši da se »nadbiskup ne bavi dnevnim politikom i ne učestvuje u partijsko-političkim borbama. /.../ Jasno /je/ njegovo gledište, da učešće Korošća u vladi ni u koliko ne angažuje crkvu niti /je/ u vezi sa ma kakvim uputama s crkvene strane. G. Korošec vodi politiku na svoju ruku, na svoju odgovornost /.../. Sa današnjim njegovim držanjem ne slaže /se/ nitko od hrvatskog katoličkog episkopata i uopće predstavnika crkvenih, koji su svi solidarni sa svojim narodom.« ⁵⁹ Ovo

⁵¹ Cijeli tekst nekrologa vidi u: *Katolički List*, /Zagreb/, 79/1928., br. 33, 425–430.

⁵² Vidi: Ljubomir Maštrović, Glas ispod Koroščeve mantije. »Katolički List« o Stjepanu Radiću, NV, 2/1928., br. 194, 5.

⁵³ Tekst rezolucije vidi u: NV, 2/1928., br. 193, 6.

⁵⁴ Pribičević i Košutić kod Bauera u Brezovici, *Novosti*, 22/1928., br. 227, 1.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Katolički episkopat i postupci dra Korošća, *Novosti*, 22/1928., br. 226, 1.

⁵⁷ Katolički episkopat i postupci dra Korošća, *Novosti*, 22/1928., br. 229, 28.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Izjava Sv. Pribičevića novinarima na Bledu, *Novosti*, 22/1928., br. 230, 1.

Pribičevićovo objašnjenje bilo je u skladu s proklamiranim načelnim stajalištem Katoličke crkve da »kat. episkopat ne odgovara za politiku ni jedne stranke.«⁶⁰ Drugim riječima, A. Bauer kao visoki crkveni dostojanstvenik i nije mogao osuditi HPS i njegovo djelovanje u vladi, ali isto tako nije snosio ni odgovornost za njegovu politiku.

Osjećajući snažan pritisak hrvatske političke javnosti zbog ulaska S. Barića u vladu, te nastojeći opovrgnuti tvrdnje da je »većina glavnih ljudi u HPS protiv tome«, vodstvo se stranke odlučilo na sazivanje Vrhovnog vijeća, koje se sastalo u Zagrebu 2. rujna 1928. godine.⁶¹ Vijećanje je završeno donošenjem više zaključaka od kojih je najzanimljiviji onaj koji govori o Koroščevoj vladi i ministru Bariću:

»HPS stoji na stanovištu, da jedina politika, koja nosi hrvatskom narodu ostvarenje njegovih zahtjeva, jest politika sporazuma između Hrvata, Slovenaca i Srba. A da do prijeko nužnog sporazuma dođe, potrebno je voditi politiku pomirljivosti i ravnopravnosti. Zato pozdravljamo vladu dra Korošca, koja je tu politiku prihvatila za svoj radni program. S tim u vezi Vrhovno Vijeće HPS u uvjerenju, da svojim dosadašnjim sudjelovanjem u vladi dra Korošca provodi politiku, koja omogućuje što skorije ostvarenje osnovnih hrvatskih težnji u ovoj državi, izrazuje svome predsjedniku Stjepanu Bariću, kao ministru u vladi dra Korošca potpuno povjerenje.«⁶²

Ovaj zaključak Vrhovnog vijeća značio je da je vodstvo HPS-a, ili barem jedan njegov dio, odlučilo podržati vladu A. Korošca i sudjelovanje svog predsjednika u njoj. Naravno, u hrvatskoj političkoj javnosti zaključak nije dočekan s odobravanjem. Dapače, politički su protivnici HPS-a tvrdili da on i nije odraz stvarnog stanja stvari u redovima stranke, jer da je vijećanju »prisustvovao samo jedan manji broj članova.«⁶³

Neslaganje dijela članstva HPS-a u Dalmaciji s politikom vodstva izašlo je na vidjelo i u intervjuu Ive Jurasu, čovjeka koji je bio općinski vijećnik u Splitu, te višestruki kandidat na strankinim listama u južnoj Dalmaciji i nositelj lista u sjevernodalmatinskom izbornom okrugu na parlamentarnim izborima.⁶⁴

Njegove su izjave imale posebnu težinu zbog predstojećih općinskih izbora u Splitu (18. studenoga 1928.). HPS je i na ovim izborima računao na don

⁶⁰ Pribičević, Kat. Crkva i Hrvatski narod, NP, 11/1928., br. 102 (?), 3.

⁶¹ Vrhovno Vijeće HPS, SN, 11/1928., br. 36, 1.

⁶² Zaključci Vrhovnog Vijeća HPS, NP, 11/1928., br. 112, 6.

⁶³ Sjednica HPS. Povjerenje g. Bariću, *Obzor*, 69/1928., br. 237, 5.

⁶⁴ Juras je novinaru, među ostalim, izjavio i sljedeće: »Jedan dio vodstva dao se je, usprkos protivnih savjeta iz vlastite sredine, po svoj prilici zavesti krivom pretpostavkom, da HPS u današnjoj situaciji ima da bira između današnje vladine koalicije i vodstva g. Pribičevića. /.../ Protiv ovoga mišljenja ja sam zastupao stanovište, da poslije 20. lipnja sve hrvatske stranke moraju sporazumno voditi politiku, koja će biti diktirana isključivo hrvatskim interesima /.../. Pristaše HPS, barem u Dalmaciji, u ogromnoj većini ne slažu se sa današnjim smjerom politike vodstva HPS. /.../« (*Obzor*, 69/1928., br. 249, 5.)

Franu Bulića, koji je 1926. god. bio nositelj njegove kandidacijske liste u splitskoj općini. No, Bulić je kandidaturu otklonio.⁶⁵

Nastupajući na ovim općinskim izborima kao članica izuzetno nepopularne vladajuće »četvorne koalicije«, HPS je osvojio 223 glasa, što je bilo samo 17 glasova manje nego na općinskim izborima 1926. godine. Ovaj je izborni rezultat pokazao da većina relativno malobrojnoga »pučkaškog« izbornog tijela u Splitu, nije bila protivna Barićevu ulasku u Korošćevu vladu. Gledajući izborni rezultat kroz broj osvojenih mandata, HPS je zadržao svoje jedno vijećničko mjesto u gradu Splitu. Za drugi mu je mandat, navodno, nedostajalo još samo 22 glasa.⁶⁶

Potkraj listopada 1928. god., Korošćeva je vlada raspisala i provela općinske izbore u Bosni i Hercegovini. Kod ovih izbora HPS nije svugdje istaknuo svoje kandidatske liste. »Pučkaška« su glasila kao razlog svoje apstinencije navodila »zaslijepljenost, koju su stvorili nesavjesni agitatori.«⁶⁷ U onim hrvatskim općinama gdje nisu mogla nastupiti samostalno, lokalna su vodstva HPS-a, u dogovoru sa svojom središnjicom, išla zajedno s HSS-om. Koliko je točno »pučkaša« bilo izabrano na ovim zajedničkim listama nije bilo moguće utvrditi. Naime, odmah nakon izbora vodstvo HSS-a je sve ovako izabrane kandidate tretiralo isključivo kao svoje.⁶⁸

U odnosu na svoga glavnoga konkurenta, t.j. HSS, koji je od ukupno 4.470 bosansko-hercegovačkih mandata za općinska vijeća osvojio njih 749 i time postigao maksimum, HPS je prošao više nego skromno.⁶⁹ Ipak, svome preostalom članstvu vodstvo je stranke izborne rezultate nastojalo prikazati kao uspjeh i dokaz da HPS »stoji čvrsto u B i H.«⁷⁰

Mnogo realniju sliku izbornog rezultata »pučkaša« dao je protivnički tisak, ustvrdivši da je HPS »gotovo ekrazirana«, te da bi ovaj »rezultat trebao biti dobra pouka onim svećeničkim krugovima, koji još danas pomažu 'politiku' min. Barića, ili dozvoljavaju da izvjesni prvaci HPS zloupotrebljavaju autoritet kat. crkve za takvu politiku.«⁷¹

Neuspjeh na općinskim izborima i sve veće nezadovoljstvo stranačkog članstva, te njegovo osipanje, nisu utjecali na S. Barića. On se i dalje čvrsto držao svoga ministarskog položaja.

⁶⁵ Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Split, *Ostavština don Frane Bulića*, fasc. 20. Također vidi: I. j. Boban, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije. Dokumentima i polemikom o temama iz novije povijesti Jugoslavije*, Školska knjiga, Stvarnost, Zagreb, 1987., 117–118.

⁶⁶ Zbor HPS u Splitu, *Jadran*, (Split), 10/1928., br. 24 i 25, 5; R. Horvat, n. dj., 422. (Autor iznosi podatak da su za HPS pala 233 glasa.)

⁶⁷ Općinski izbori u B. i H. Uspjeh HPS, SN, 11/1928., br. 45, 2.

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ Tomislav Išek, *Djelatnost Hrvatske seljačke stranke u B i H do zavođenja diktature*, Svjetlost, Sarajevo, 1981., 313. Sa samostalnim kandidacijskim listama HPS je u Hercegovini istupio u tri kotara i dobio oko 2.500 glasova, odnosno 18 općinskih odbornika. U Bosni je izabrano oko 30 »pučkaša« za općinske odbornike. (Općinski izbori u B. i H. Uspjeh HPS, SN, 11/1928., br. 45, 2.)

⁷⁰ Općinski izbori u B. i H. Uspjeh HPS, SN, 11/1928., br. 45, 2.

⁷¹ *Obzor*, 69/1928., br. 293, 5.

Dne 30. prosinca 1928. god. vlada A. Korošca podnijela je ostavku, a već 7 dana kasnije kralj Aleksandar uveo je diktaturu i time za nekoliko sljedećih godina, među ostalim, onemogućio rad političkih stranaka.

HPS je, poslije višegodišnjih neuspjeha na parlamentarnim izborima (1923., 1925.), uspio 1927. god. osvojiti jedan mandat. Ovaj relativni izborni uspjeh omogućio je S. Bariću, predsjedniku stranke, da uđe u stranački klub SLS-a, t. j. ponovno je formiran JK. Suradnja ovih dviju »posestrimskih« stranaka bila je logična zbog dva razloga: a) imale su slično ishodište, t. j. Slovenski, odnosno Hrvatski katolički pokret, i b) njihovi socijalno-politički programi bili su veoma slični, a u nekim točkama gotovo identični. S obzirom na to da je SLS, zahvaljujući »Bledskom sporazumu«, bio na vlasti, vodstvo je HPS-a držalo da će mu parlamentarna suradnja s ovom strankom pružiti više mogućnosti za ostvarenje vlastitog programa u Hrvatskoj, te Bosni i Hercegovini.

U veoma napetoj političkoj atmosferi (1927.–1928.) S. Radić je iznio tvrdnju da se na njega priprema atentat. Idejne začetnike mogućeg atentata vidio je u katoličkom svećenstvu okupljenom oko SLS-a i HPS-a. Iako ima indicija da je barem najuži vrh SLS-a (A. Korošec) znao za pripremanje atentata na S. Radića i ostale hrvatske narodne zastupnike, a preko njega možda i netko iz vodstva HPS-a (S. Barić), čvrstih dokaza za to nema.

Očekivanje hrvatske političke javnosti da će nakon skupštinskoga krvoprolića S. Barić napustiti JK i solidarizirati se s ostalim hrvatskim narodnim zastupnicima (SDK, Hrvatska federalistička seljačka stranka, Hrvatska stranka prava), nije se ispunilo. Umjesto toga on je, mimo volje i suglasnosti brojnoga stranačkoga članstva, ušao u vladu A. Korošca. Ovaj je njegov čin stvarno, iako ne i formalno, stavio točku na daljnje postojanje HPS-a.

Akt o formalnom raspuštanju HPS-a donesen je 20. siječnja 1929. god., no on je bio samo zakašnjela egzekucija nad već stvarno mrtvom političkom organizacijom.

S U M M A R Y

THE POLITICS OF THE CROATIAN POPULAR PARTY AT THE TIME OF THE ASSASSINATION ON CROATIAN REPRESENTATIVES IN THE NATIONAL ASSEMBLY OF THE MONARCHY OF SERBS, CROATS AND SLOVENES (1927–1928)

Based on the literature and the available sources, first of all contemporary press, the author reconstructs the attitude of the Croatian Popular Party on the events concerning the assassination on Stjepan Radić and the representative of Croatian Peasant Party in the National Assembly of the Monarchy of Serbs, Croats and Slovenes. Special attention is paid to the entrance of S. Barić, president of Croatian Popular Party, into the government of Anton Korošec, and reactions to this step. Disappearance of Croatian Popular Party from the Croatian political scene was closely connected with the resistance of its leaders to this, extremely unpopular, government.